

водяться на звернення підконтрольної установи та суб'єкта господарської діяльності, не віднесеного цим Законом до підконтрольної установи, або ревізії, що проводяться після порушення кримінальної справи проти посадових та матеріально відповідальних осіб цих об'єктів, що ревізуються, відповідно до кримінально-процесуального законодавства».

Внесення таких змін, на наш погляд, усуне неоднакові вимоги до різних суб'єктів, а також вирівняє їх відповідальність перед ЗАКОНОМ.

Список літератури: 1. Компетентність. Лідерство. Результативність // Урядовий кур'єр. № 114 від 28.06.2007р. 2. Карпюк Г. Україну мало не «відмили» на кілька мільярдів доларів... та завадили інтерполівські «мийдодери» // Іменем Закону. №12. 29 березня. 3. Чебан О. Дірявого мішка не наповниш // Урядовий кур'єр. №68. 17 квітня. 4. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні зі змінами і доповненнями» // ВВР України. 2007. № 9. Ст. 67. 5. Бутинець Ф. Ф., Бардаш С. В., Матюга Н. М., Петренко Н. І. Підручник Контроль і ревізія. Житомир, 2000. 6. Бандурка А. М., Лукин В. А., Поникаров В. Д. Основи судової бухгалтерії. Х., 2001.

Надійшла до редакції 03.09.07

В. О. Соколова

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Боротьбі з корупцією протягом останніх років в Україні приділяється особлива увага, оскільки надзвичайне поширення цього явища вивело нашу державу на перші сходинки в світі за рівнем корумпованості. Сьогодні корупцією пронизана більша частина нашого суспільства. Найнебезпечнішим є те, що досить часто у корупційних справах беруть участь особи, до обов'язків яких безпосередньо входить боротьба з цим негативним явищем, – працівники органів внутрішніх справ України. Лише у 2005 р. у корупційних діяннях було визнано винними 142 працівника ОВС, а у 2006 році – 168. Політики та громадськість все частіше нарікають на закорумпованість структури МВС України, на державному рівні активно розроблюються та впроваджуються програми щодо здійснення «очищення» рядів працівників ОВС від корупціонерів. А на питання, хто найбільш підвладний корупції у сьогоденному суспільстві, представники населення найкорумпованішими називають державну автоінспекцію та правоохоронні й судові органи, які разом із медичними закладами посідають перші три місця [1, с. 29].

Поширення корупції серед працівників ОВС України викликає велике занепокоєння в суспільстві та у керівників держави, адже високий рівень корумпованості працівників ОВС «у деякій мірі паралізує зусилля держави у боротьбі зі злочинністю та породжує

у значної частини населення невіру в державні інститути влади» [2, с. 32]. Усе це свідчить про нагальну необхідність та актуальність вивчення сучасного стану корупції в ОВС з метою подальшої розробки заходів її профілактики.

Задля ефективною боротьби з цим явищем в ОВС України необхідно чітко усвідомлювати, який саме зміст охоплює поняття «корупція», а також вивчити особистість корупціонера-працівника ОВС України, адже без вивчення особливостей особистості злочинця неможливо повністю зрозуміти причини індивідуальної злочинної поведінки та причини цього окремого виду злочинності в цілому.

Особистість злочинця протягом багатьох років викликала зацікавленість науковців. Чимало праць таких вчених, як Ю. М. Антонян, В. М. Бурлаков, П. С. Дагель, К. Є. Ігошев, В. М. Кудрявцев, Н. С. Лейкіна, О. Б. Сахаров та багатьох інших присвячено вивченню особистості «звичайного» злочинця. Над вивченням особистості працівників ОВС, які вчинили злочини, почали працювати лише останнім часом, коли окремої уваги набула так звана «міліцейська злочинність» – злочинність серед працівників ОВС. У рамках досліджень цієї категорії злочинів вчені розробляли також і проблематику злочинця-працівника ОВС. Над різними аспектами кримінологічної характеристики цієї групи злочинців працювали вчені, серед яких російські дослідники Ю. О. Аксенов, С. О. Алтухов, О. М. Варигін, Р. В. Скоморохов, А. А. Тірських, В. О. Фесунов, та українські – О. М. Мартиненко, О. С. Новаков С. А. Шалгунова. Завданням, що стоїть перед нами зараз, є виявлення особливостей, властивих особистості працівника-корупціонера серед співробітників ОВС.

Відносно того, що слід розуміти під корупційними діями працівників ОВС, не існує чіткої точки зору. Законодавцем України визначено лише загальне поняття корупційних діянь, яке закріплене в Законі України «Про боротьбу з корупцією», де зазначено, що корупційною діяльністю є діяльність уповноважених на виконання державних функцій осіб, яка спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для отримання матеріальних благ, послуг, пільг та інших переваг (ст. 1). У цій же статті зазначається, які саме дії вважаються корупційними: це незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості, а також одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому

пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством. Крім того, у ст. ст. 5–11 законодавець виділяє інші правопорушення, які пов'язані з корупцією [3]. Корупція серед працівників ОВС включає перелік найрізноманітніших діянь, найпоширенішим серед яких є хабарництво. Поряд із цим корупція в ОВС проявляється у таких діяннях, як приховування фактів неправомірних дій, надання незаконних пільг, «розвал» кримінальних справ, надання допомоги в організації незаконного бізнесу, забезпечення незаконної діяльності, а також «вирішення питань», махінації та ін. Головним критерієм для визначення корумпованості будь-якого з цих діянь є їх мотивація – отримання матеріальних винагород та вигод [4, с. 148].

Для боротьби з корупцією в ОВС недостатньо бути ознайомленими із самою проблемою в загальних рисах. Велику роль відіграє особистість корупціонера, кримінологічні особливості якої є первинними, оскільки вони є джерелом, суб'єктивною причиною злочинних дій. Без вивчення особистості неможливе ефективне викриття та розслідування корупційних злочинів серед працівників ОВС, а також проведення ефективної профілактичної діяльності щодо корупції серед працівників ОВС.

Загальна характеристика корупціонерів має ряд особливостей у порівнянні із характеристиками інших злочинців. Узагальнений портрет корупціонера виглядає так: сімейна особа, яка має престижну роботу, є гарним працівником та відрізняється високою працездатністю, виключними діловими якостями. Досить часто ця людина має високе матеріальне становище. Щодо освітніх характеристик, то така особа у переважній більшості має вищу (часом й не одну) освіту. Середній вік корупціонера 32 роки, що свідчить про сформовану психіку та світогляд. Найбільш поширеними мотивами вчинення корупційних діянь є кар'єризм, владолюбство, користь (проте, користь частіше виступає вторинним мотивом), самоствердження в очах престижної групи, покращення свого соціального статусу, страх бути знешкодженим у встановленій системі суспільства [5, с. 236, 241].

Аналізуючи особу корупціонера-працівника ОВС, слід зупинитися на окремих групах характерних ознак цих осіб. Так, вивчаючи соціально-демографічні характеристики злочинців, необхідно зазначити, що за статевою ознакою жінок-корупціонерів серед працівників ОВС зустрічається досить мало, що пов'язано із невеликим відсотком жінок серед працівників ОВС.

Корупційні діяння працівниками ОВС найчастіше вчиняються у віці від 21 до 30 років. Так, наприклад, за хабарництвом у 2005 р. 22,6% корупціонерів серед працівників ОВС складала особи у віці 21–25 років та 32,35% у віці 26–30 років. Наступного року спостерігалось зростання рівня хабарництва серед працівників ОВС з одночасним «омолодженням» злочинності. Найбільша кількість

злочинів була також вчинена у віці від 21 до 30 років (61,6%), проте, значно збільшилась кількість злочинів, вчинених у першій групі, від 21 до 25 років, яка склала 31,7%. Така велика кількість корупційних злочинів у зазначеній віковій категорії пояснюється тим, що в цьому віці особа є найбільш життєво активною, має високі матеріальні та духовні потреби, які й намагається задовольнити різними способами, в тому числі протизаконними [6, с. 131–132]. Найменша кількість злочинів зафіксована серед працівників у віці понад 40 років (6,5%), що, на думку вчених, може бути пов'язано із двома факторами: по-перше, працівники у цьому віці переходять до більш високої категорії особового складу, де латентність корупції значно вища, по друге, зниження кількості злочинів у віковій категорії від 40 років відбувається через те, що доля таких працівників в ОВС України досить незначна.

Аналіз впливу стажу роботи в ОВС показав, що найбільшу корумповану групу складають працівники, які перебувають на службі від 6 до 15 років: у 2005 р. такі представники серед хабарників склали 64,5%, у 2006 р. – 83,3%. А. А. Тірських виявив наступну залежність: при збільшенні стажу роботи в ОВС збільшується кількість працівників, які здійснюють корупційні діяння. Він наводить такі дані: до 1 року служби питома вага скоєних корупційних діянь лише 3,7%, від 1 до 3 років – 7,4 %, від 3 до 5 років – 18, 5%, від 5 до 10 років – 55,5 % [7, с. 14].

Спостерігається досить високий рівень освіти серед злочинців-корупціонерів. За аналітичними даними 2005–2006 років, 64,8% отримали вищу освіту (серед яких 83% – юридичну), середню спеціальну освіту мали 24,1%, та лише 1,1% – середню. Ситуація у Росії щодо освітнього рівня злочинців-корупціонерів серед працівників ОВС є подібною: перше місце посідають особи з вищою освітою (66,6%), друге – особи, які мали середню спеціальну освіту, і невеликий відсоток складають особи, які мали середню освіту (7,4 % працівників).

Найбільш корумпованими службами за показниками 2006 р. є міліція громадської безпеки (70,2%), в складі якої домінуюча роль належить ДАСМ – 51,8% усіх корупційних діянь, ДІМ – 41,1%, та ДДАІ – 17,3%, друге місце посідає кримінальна міліція – 16,1%, де більшу частину корупціонерів складають представники ДКР та ДВНОН – по 6,5%; 6,5% корупціонерів виявлено також серед працівників слідства та дізнання.

Наступним етапом вивчення особистості є аналіз морально-психологічних характеристик працівників ОВС, які вчиняють корупційні діяння. Перш за все, хотілося б звернути увагу на загальну ситуацію в ОВС, де основною характеристикою особового складу багатьох відділів ОВС сьогодні виступає плінність кадрів: колектив змінюється постійно, особовий склад оновлюється при-

близно кожні два роки. Систему залишили професіонали, рівень професійної мотивації яких був досить високий. Відсутність професійної мотивації та зацікавленості в роботі стала поширеним явищем, що призводить до вчинення правопорушень та злочинів.

Під час прийому на службу в ОВС існує багато проблем. Досить часто доводиться займатися не відбором до лав працівників ОВС, а їх підбором. Часом на службу потрапляють особи, які лише формально відповідають вимогам до працівників ОВС (особи, що мають середню освіту, певний стан здоров'я, та ін.), особистісні якості не беруться до уваги, що в результаті спричиняє ситуацію, коли в ОВС опиняються люди, яким не місце на займаних ними посадах. Все це є причиною поступової деформації працівників ОВС, а це, відповідно, впливає на їх інтереси, кругозір, потреби, звички, поведінку, цінності.

Досить часто працівники ОВС не задоволені своїм соціальним статусом, не бачать перспективу просунення службовими сходами. Приблизно п'ята частина працівників бажає перейти на іншу роботу. Типовим стало ставлення до служби як до засобу покращення свого добробуту, а переваги службового положення використовується працівниками задля допомоги родичам, знайомим, а також у власних інтересах.

Щодо віри у законність та справедливість, то серед працівників ОВС часто можна почути, що все в житті продається та купується. Відносно корупції в ОВС самі працівники стверджують, що така боротьба ведеться зовсім неефективно або не проводиться взагалі, лише третина особового складу вірить в успіх боротьби з корупцією в ОВС [7, с. 15].

Серед ціннісних орієнтацій працівників ОВС домінують егоїстичні та матеріальні потреби, а основним фактором, який впливає на вчинення корупційних злочинів, на думку працівників ОВС, є низький рівень заробітної плати. Невідповідністю розміру заробітної платні в ОВС пояснюють багато вчинків, в тому числі й злочинних. Безумовно, низький рівень заробітної платні спричиняє необхідність шукати додаткові джерела прибутку, а також знижує мотивацію до сумлінного виконання службових обов'язків. Та низьким рівнем заробітної плати не можна пояснювати вчинення усіх злочинів в ОВС, хоча саме корисливі мотиви домінують у корупціонерів-працівників ОВС.

Корисливий мотив працівників-хабарників ОВС був досить ретельно досліджений С. А. Шалгуною, що виділила шість видів конкретних корисливих спонукань, які підштовхують особу до вчинення злочину:

– жага накопичення грошей та матеріальних цінностей, жадібність, ненажерливість. Це найбільш прихована частина посадової злочинності;

– прагнення до матеріального комфорту та благополуччя, до придбання цінностей (автомобіля, дачі, великої квартири і т. п.), до «життя не гірше за інших» та інші подібні мотиви;

– потреба в алкоголі, прагнення до «вільного», необтяженого зайвими турботами життя та інші схильності, що вимагають матеріальних затрат (азартні ігри);

– матеріальна необхідність «службового характеру» – бажання догодити начальнику, придбати та підтримувати необхідні «для справи» ділові стосунки (як в правоохоронних органах, так і в державних);

– особиста матеріальна необхідність, тимчасові чи постійні матеріальні проблеми, сімейно-побутові потреби в предметах, матеріалах, речах (одязі, ліках, ін.);

– певна частина корисливих злочинів вчиняється з домінуючою «процесуальною» мотивацією, коли суб'єкт не лише і не стільки прагне розбагатіти, скільки до гострих почуттів ризику [6, с. 137–138].

Користь, безсумнівно, в багатьох випадках стає основним мотивом корупційної діяльності, проте не слід вважати, що всі без виключення корупційні діяння вчиняються саме з корисливих мотивів. Певну частину корупціонерів складають також особи, які вчиняють подібні діяння кар'єризм, владолюбство, необхідності постійно завойовувати авторитет оточуючих, бути на виду. У цьому випадку користь, як особисте збагачення, виступає лише в якості додаткового мотиву [5, с. 241].

Підсумовуючи проведений аналіз особистості злочинця-корупціонера серед працівників ОВС, можна скласти загальний портрет такого працівника: особа у віці від 20 до 30 років, яка достатньо довго працює в ОВС (6–15 років), має високий рівень освіти (переважно вищу юридичну) та певний професійний досвід. У корупційній діяльності працівників ОВС домінуючим, як правило, є корисливий мотив, який лише інколи відходить на другий план, поступаючись місцем необхідності відчуття влади, поваги оточуючих та ін.

Список літератури: 1. Доля Л. М. Корупція в Україні: стан і проблеми // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 10. 2. Тирських А. А. Некоторые аспекты коррупции в органах внутренних дел (по результатам криминологического исследования) // Российский следователь. 2006. №8. 3. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05 жовтня 1995 р. № 356/95–ВР // ВВР України. 1995. №34. Ст. 226. 4. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: Монография. 2005. 5. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. 2004. 6. Шалгунова С. А. Кримінально-правові та криминологічні заходи попередження хабарництва серед співробітників органів внутрішніх справ: Дис... канд. юрид. наук. К., 1999. 7. Тирских А. А. Региональная криминологическая характеристика коррупции в органах внутренних дел (по материалам восточно-сибирского региона): Автореф.... канд. юрид. наук. Иркутск, 2006.

Надійшла до редакції 08.08.07